

GÜNÜMÜZ İTİBARIYLA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İKTİSADİ VE SOSYAL FONKSİYONLARI

ECONOMICAL AND SOCIAL FUNCTIONS OF NGO'S IN TODAY'S WORLD

M. Halis ÖZER

halisozer1@hotmail.com

Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

ÖZ

Sivil toplum kuruluşları, 1980'li yıllardan itibaren ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarında gördükleri işlevleriyle önemli birer aktör haline gelmişlerdir. Bu çalışmada; sivil toplum olgusuna ve onun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşu kavramına değinilerek, sivil toplum kuruluşlarının toplum üzerindeki iktisadi ve sosyal fonksiyonlarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda sivil toplum kuruluşlarının; kendi amaçları doğrultusunda, toplumsal faydaya yönelik faaliyetleriyle, ilgili oldukları konularda toplumu bilinçlendirebildikleri ve kamuoyu oluşmasını sağladıkları, toplumun istemleri doğrultusunda bir baskı unsuru olabildikleri, demokratik iç işleyişleri ile üyelerine demokratik tutum ve sivil zihniyet kazandırabildikleri, dolayısıyla sivil toplumun gelişiminde işlevsel bir rol aldıkları, yabancılaşmanın olduğu toplumlarda, insanların bir araya gelerek toplumsal dayanışmalarına yol açtıkları, iktisadi alanda ise gelişme ve kalkınma konularında başta olmak üzere ekonomik ilişkilerin ve organizasyonların yapılanmasında öncülük ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Fonksiyon, İktisadi Fonksiyon

ABSTRACT

Non-governmental institutions have become an important element due to the role they have had in the social, financial and political field of countries since the 80's. In this study it is aim to mention about the term civil society and uncover economic and political roles of NGO's on society. In this study, it is seen that NGO's can acknowledge the society and create a public sense about their activities regarding the benefit of society and the issues they are involved in. They are also able to become an element of pressure on the demand of society and It is also seen that they are able to make their members obtain a democratic attitude and a civil point of view through their inner democratic processes and therefore, have a functional role to improve civil society. It is seen that they can gather people and thus form to a public spirit in the societies where there is alienation. And that they lead to establishing economic relationships and organizations especially about development and progress in economic.

Key Words: Civil Society, Non Governmental Institutions, Social Function, Economic Function

1.GİRİŞ

Dünyada 1980'lerde artan küreselleşme olgusuna paralel olarak geleneksel siyasi parti yönetim tarzlarının ciddi bir temsil ve meşruiyet krizine uğramaları sonucu, ortaya çıkan demokrasiye ilişkin tartışmalar, sivil toplum olgusunun önemini artırarak işlevsel kılmaya başlamıştır. Sovyetler birliği ve Doğu Bloku Ülkeleri'ndeki rejimlerin çökmesi ile başlayan yeni siyasi arayışlar, sivil topluma olan ihtiyacı teşvik etmiştir. Öte yandan, sosyal bilimlerdeki modern ve postmodern bakış açıları bağlamında değerlendirildiğinde, sivil toplum özlemi bütün toplumlarda başat bir konuma yükselmiştir. Dünyadaki gelişmelerin etkisiyle Türkiye'de 1983'te sivil toplum kavramı tartışılmaya ve sivil toplum kuruluşları, toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmeye başlamışlarsa da, esas olarak 1990 sonrasında örgütlenme özgürlüğünün önündeki hukuki engellerin azaltılmasıyla, sivil toplum kuruluşları çok hızlı şekilde yaygınlaşmış, toplumsal ve siyasal yaşamın etkin bir aktörü durumuna gelmişlerdir.

Bu çalışmada; sivil toplum olgusu ve onun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşu kavramına değinilerek, sivil toplum kuruluşlarının toplum üzerindeki iktisadi ve sosyal fonksiyonları ortaya konulacaktır. Bu çalışmamıza konu olan sivil toplum kuruluşlarının ortak özellikleri; gönüllü, iktidar amacı gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan, kar beklentisi olmayan, resmi örgütlenmeden bağımsız olmalarıdır.

2.SİVİL TOPLUM KAVRAMININ DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ EVRİMİ

Sivil toplum kavramı, Batı toplumlarının gelişim süreci ve siyasal geleneğinin içinde doğup gelişmiştir. Eski Yunan sivil toplumlarına kadar varan, tarihi bir geçmişi olan kavram, düşünce adamları ve siyaset bilimciler tarafından değişik anlamlar yüklenerek tanımlanmıştır.

Sivil toplum terimi ilk defa Aristoteles ile karşımıza çıkmaktadır. "Sivil toplum, Aristoteles'in 'Politike Koinonia' dediği yurttaşların, kentlilerin, politeslerin oluşturduğu politik düzendir... Sivil olanla siyasal olanın ayrımının henüz olmadığı, politik olana ilişkin olan bu anlayışta sivil toplumun (Politike koinonia) diğer toplum düzenlerinden farkı hak ile haksızlığın ayrıldığı düzen olması yani adaleti temel alan düzen olmasıdır." (Kuçuradi,1998,s.28) Aristoteles'in 'politike koinonia' dediği böyle bir toplum düzeni, sivil toplum düzenidir. Avrupa'nın bu eski döneminde, sivil toplum kavramı ile devlet aynı anlamlarda kullanılmaktaydı. Bu anlamıyla, sivil toplum üyesi olmak devletin üyesi, yani vatandaş olmakla aynıydı. Bu durum bireylere, o devletin yasalarına uymayı ve diğer vatandaşlara zarar vermeden birlikte yaşama sorumluluğunu vermekteydi. Dolayısıyla

önceleri sosyal sözleşmecî filozoflar tarafından doğa halinden çıkıp bir siyasi otorite etrafında bir araya gelmek biçiminde tasvir edilen sivil toplum kavramı, bu haliyle devlet ile özdeş kılınmaktaydı. Yani insanların kendilerini, mülkiyetlerini, yaşamlarını ve özgürlüklerini güvence altına alma güdüsü ile siyasal bir otorite etrafında bir araya gelerek anlaşmaları sonucu ortaya çıkan sivil toplum, devlet denilen siyasal otorite ile özdeş anlamlar içermekteydi.

Doğa durumunda yaşayan insanların zamanla ‘sözleşerek’ uygar duruma geçmeleri ile doğa halinin karşıtı olan sivil toplum oluşmaktadır. Yani insanlar sözleşmeyle uygar bir toplum olmakta ve sonra da siyasal bir toplum durumuna geçmektedirler. Bu anlamıyla sivil toplum, siyasal anayasası olan uygar toplum anlamına gelmektedir. Nitekim Taylor, uygar toplumu siyasal anayasası olan toplum olarak açıklamaktadır (Erdoğan,1998,s.212). Sivil toplum deyimini uygarlaşma anlamında kullanıldığında, kavram bu anlamıyla, vatandaşları birbirine zarar vermekten alıkoyan, sosyal çatışmayı önleyip bütün bireylerin güvenlik ve himayelerini sağlayan siyasal birlik şeklinde tanımlanabilir.

On sekizinci yüzyıla kadar bütün Avrupalı düşünürler, sivil toplum terimini, mensuplarını yasalar altına sokmakla barış ve düzeni sağlayan siyasal düzen anlamında kullanmışlardır. Bu anlayış etkisini uzun süre devam ettirmiştir. Nitekim D. Hume, özgürlük sivil toplumun mükemmelleşmesidir, ama yine de otoriteyi tam da bu toplumun var olabilmesinin esası olarak anlamak gerekmektedir derken bir anlamda sivil toplum ve devlet özdeşliğine vurgu yapmaktadır (Keane,1993,s.48). Yine İ. Kant; “insan türünün karşı karşıya olduğu en büyük sorun, dış yasalar altında özgürlüğün mümkün olan en geniş ölçüde karşı konulmaz bir güçle birleştirildiği bir sivil toplum, bir diğer deyişle, tamamen adil bir sivil anayasa oluşturmaktır.” (Keane,1993,s.48). ifadesiyle D. Hume gibi sivil toplumla devleti eş anlamlı görmektedir. Ona göre, özgürlüklerin korunması için karşı konulmaz bir siyasal otoritenin varlığı gerekmektedir.

On sekizinci yüzyıla kadar sivil toplum kavramı bu klasik anlayış biçimi ile İngiltere, Fransa ve Almanya'da etkisini sürdürmüştür. Bu geleneksel anlayış, on sekizinci yüzyıl ortalarından itibaren değişmeye başlamıştır. Sivil toplumun, kendine ait ilkeleri olan, devletle özdeşleştirilmeyen anlamındaki tanımlamasını, ilk kez Adam Ferguson gibi İskoç aydınlanmacıları yapmaya başlamıştır.

Ferguson, 1767 yılında yazdığı ‘Sivil Toplum Tarihi Üzerinde Deneme’ adlı eserinde, ticari ilişkilerin toplumda yozlaşmaya yol açtığını, fakat sadece ticaret ve imalat sanayinin

değil, merkezi anayasal devletinde toplum dayanışması için tehdit oluşturduğunu belirtmekteydi. Bu nedenle Ferguson, iktidar ve zenginliğin bozucu etkilerine karşı koymanın ve kamusal ruhu yaratmanın en iyi yolunun, vatandaş birliklerinin kurulması ve bunların güçlenmesinin teşvik edilmesi olduğunu ifade etmekteydi (Erdoğan,1998,s.218). Ferguson bu ifadeleri ile bir anlamda sivil toplumu siyasal otoriteden ayrı tutmaktaydı.

Keane'e göre, devlet ile sivil toplum ayrımının ilk formülasyonunu Thamos Paine yapmıştır. Paine, 'Common Sense' adlı eserinde, "Bazı yazarlar, toplumla hükümeti öylesine birbirine karşılaştırmışlardır ki, ikisi arasında ya çok az bir ayrım yapılmakta veya hiçbir ayrıma yer verilmemektedir, hâlbuki ikisi sadece ayrı olmayıp aynı zamanda farklı kökenlere de sahiptirler. Toplum bizim istediklerimizin, hükümet ise kötülüğümüzün ürünüdür; toplum duygularımızı birleştirerek pozitif anlamda, hükümet ise kötülüklerimizi sınırlayarak, negatif anlamda mutluluğumuzu artırır. Biri ilişkiye girmeyi teşvik eder, diğeri ayrımlar yaratır. Birincisi bir patrondur, ikincisi ise bir cezalandırıcı" (Keane,1993,s.49) diyerek, siyasal otorite ile sivil toplumu birbirinden ayırmaktadır.

İskoç aydınlanmacıların bu görüşlerinden anlaşılacağı üzere, düşünürler sivil toplumu, siyasal otoriteden ayırmaktaydılar. Fakat bu düşünürler, "sivil toplumu devlete karşı olmaktan ziyade, despotik ve mutlakıyetçi devletin iddialarını dengeleyecek bir alan olarak düşünüyorlardı." (Erdoğan,1998,s.218). Yani bir anlamda sivil toplum, toplumun devlete karşı kendi haklarını koruyabileceği, aynı zamanda devletin topluma müdahalesinin sınırlandırılabilmesi bir alan olarak düşünülmekteydi.

Sivil toplum kavramını devlet özdeşliğinden ayırarak yeniden tanımlayan ilk düşünür Hegel'dir. Hegel teorisinde, sivil toplumu özel menfaatlerle evrensel menfaatlerin uzlaştırılması çabasının bir unsuru olarak ele almaktaydı. Bu haliyle sivil toplum aile ile devlet arasında yer alan bir sosyal alandır (Keane,1993,s.100).

Victor Perez-Diyaz'a göre sivil toplum bazı Kuzey Atlantik ülkelerindeki, tarihi en az iki-üç yüzyıl öncesine giden bir dizi sosyo-ekonomik ve siyasi kurumun oluşturduğu ve bazı temel kültürel yönelimlerle iç içe geçmiş olan kesintisiz bir geleneğin teori haline gelmesini ifade etmektedir. Bu geleneğin kurumsal çekirdeği şu düzenlemelerin bir birleşiminden oluşmaktadır: Sınırlı, sorumlu ve hukukun üstünlüğü çevresinde işleyen bir devlet; özel mülkiyet rejimine dayanan bir piyasa ekonomisi; özgür gönüllü dernek ve birlikler ve özgür bir kurumsal tartışma alanı. (Erdoğan,1998,s.209). Anlaşılacağı üzere Diyaz'ın bu tanımlaması klasik liberalizmi çağrıştırmaktadır. Yani bu liberal yaklaşıma

göre sivil toplum, serbest piyasa ekonomisi, özgür bir kamusal alan ve eşitliğe dayanan bir hukuk sistemini içermektedir.

Akat, sivil toplumu, “Bireylerin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinlikler” (Akat,1991,s.58) olarak tanımlamaktadır. Akat, devlet mülkiyetinin minimum bulunması, açık piyasa ekonomisinin olması, toplumsal katılım mekanizmalarının bulunması gibi, Diyaz’ın klasik liberal anlayışla belirlediği sivil toplum özelliklerini, olduğu gibi benimsemektedir.

Sivil toplum kavramına daha çağdaş yaklaşan Arslan kavramı,“birey özgürlüklerinin ve temel hakların korunduğu, gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği, yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi” (Arslan,2001,s.9) olarak tanımlamaktadır. Arslan bu tanımlamasında, sivil toplumda yurttaşlık bilincinin varlığına dikkat çekmektedir. Nitekim Kongar’a göre; “sivil toplum, devletin resmi örgütlenmesinin dışında vatandaşlık bilinci ile geliştirilen gönüllü yapılanmalardan oluşmaktadır.” (Kongar,1991,s.109).

Modern sivil toplum kavramını daha geniş açıklayan Çaha’ya göre, sivil toplum temelde devlet karşıtlığı ile anlam kazanmaktadır. Son dönemde siyaset bilimi literatüründe kavram, devletin olmadığı alanı işaret etmektedir. Ancak ona göre sivil toplumu bu alanla sınırlı tutmak yetmez. Bu nedenle sivil toplumu modern toplumda devlete karşı, anlam sistemi, tanımlama, değer, program ve söylemler geliştirebilecek yeterlilikte ekonomik, ideolojik ve örgütsel kapasiteye sahip olan sosyal grupların varlığı ile özdeş görmek mümkündür. Sosyal gruplar gerekirse resmi otoritenin politikalarını yeniden oluşturacak, değiştirecek ya da sınırlayacak gücü temsil etmektedir (Çaha,1996a,s.37). Çaha, bir anlamda, sivil toplumun varlığı için örgütsel kapasiteye sahip sosyal grupların varlığını önemli bulmaktadır. Başka bir deyişle resmi otorite karşısında etkili olabilecek sivil toplum kuruluşlarının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlayışa göre sivil toplum, toplumun devletin dışında ve ondan bağımsız olanı ifade eden gönüllü kuruluşlar aracılığıyla, kendi kendini yönlendirmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlamaya göre modern sivil toplum, hedef kitlesinin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış, devletin etkisinin dışında fakat belli hukuki düzenlemelere bağlı organizeler olarak ifade edilebilir.

3.SİVİL TOPLUMUN TAŞIYICI UNSURU: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Avrupa'da, sivil toplumun gelişmesini sanayi ötesi toplumların evrimi ile doğrudan ilişkili olarak gören Yerasimos, bu gelişmenin nedenlerini, bireye ve birey özgürlüğüne dayanan bugünkü toplumlarda rastlanan dayanışmanın ortadan kalkması ve bunun eksikliğini hisseden bireylerin çeşitli alanlarda bu eksikliği giderecek ortaklıklar kurmaları, diğer bir neden olarak, temsili demokrasinin bugünkü toplum koşullarına giderek uymaması şeklinde açıklamaktadır. (Yerasimos,2001,s.13).

Avrupa'da sivil toplumun gelişmesine neden olan bu etkenler kendi içinde de bir takım alt etkenler oluşturmaktadır. Buna göre, partilerin belli sosyal sınıfların temsilcisi olmaktan çıkmaları ve sağ ile sol politikaları ayıran çizginin giderek belirsiz bir hale gelmesi; medya ve haberleşme araçlarının gelişmesi ile birkaç yılda bir oy vermekle sınırlı politikaya katkının yeterli görülmemesi ve katılımlı bir demokrasiye ihtiyaç duyulması; orta sınıfların gelişmiş olduğu refah toplumlarında günlük hayatla ilgili kültür, çevre gibi kısa sürede çözüm isteyen sorunların ön plana çıkması; devletin ideolojik ve ekonomik alanlarda küçülmesi ve hizmet alanlarında daha etkili olması beklentilerinin giderek artması gibi nedenler, sivil toplumun gelişmesine yol açmaktadır.(2001,s.13). Bu nedenlerden anlaşılacağı üzere, gelişme gösteren toplumlar, mevcut sorunların merkezîyetçi bir idari anlayışla çözülmesi yerine, yerel ve ulusal düzeyde bizzat kendi katılımcılıkları ile çözülmesini istemektedirler. Dolayısıyla Sivil toplum anlayışının gelişmesi ile ortaya çıkan, insanların bir araya gelme ihtiyacı, sivil toplumun taşıyıcı unsurları olan sivil toplum kuruluşlarını ortaya çıkarmaktadır. Buna, devletin dışında ve ondan bağımsız bir alanı ifade eden sivil toplumun, kendi kendini yönlendirebilme isteğinin bir sonucu da denilebilir. Buna göre; “Birey merkezci bir toplumda, bireyler kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkili olmayı sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için, aralarında birleşip sivil toplum kuruluşlarını meydana getirirler.” (2001,s.13).

Sivil toplum alanında etkinlik gösteren her örgütlenme sivil toplum kuruluşu olarak görülse de, modern toplumlarda, iktisadi amaç gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan; kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllük esasıyla hareket eden kuruluşlar sivil toplum kuruluşu olarak görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının en belirgin özellikleri, sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmemeleri, hükümetlerden, kamu makamlarından, siyasi partilerden bağımsız olmaları, ticari çıkar gözetmemeleri, kar amacı gütmemeleri ve merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmalarıdır. (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği,2001,s.5). Sivil toplum kuruluşları bu ölçütler içinde hareket ederek, bir anlamda sivil toplum kuruluşu

olabilmenin gereklerini de yerine getirmektedirler. Böylelikle toplumsal sorunların çözümüne yönelik tüm toplumun harekete geçmesini sağlamaktadırlar.

4.SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL FONKSİYONLARI

Toplumdaki birey ve topluluklar, çeşitli ilgi ve çıkarlarında daha etkili olabilmek için diğer bireylerle dayanışmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçtan dolayı insanlar, sivil toplum kuruluşlarında bir araya gelebilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları da bu üyelerin sorunlarını, gereksinimlerini, istem ve taleplerini topluma iletmektedirler. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları her şeyden önce, ilgili konularda, ‘toplumda kamuoyu oluşturma’ gibi bir işlevi yerine getirmektedirler.

Sivil toplum kuruluşları toplumun sorun ve taleplerini topluma iletmekle beraber, gerek siyasal otoritenin aldığı kararlar veya gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse pazar ekonomisinin sosyal yarardan uzak uygulamalarına karşı muhalefet ederler. Bundan dolayı bazı olumsuz politikalar, sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti karşısında kaldırılmakta veya yumuşatılabilmektedir. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının, toplumla devlet arasında tampon olma işlevini gördükleri söylenebilir.

Arslan, sivil toplum kuruluşlarının, siyasal otoritenin uygulamalarına karşı tampon olma işlevlerinin iki kanaldan gerçekleştiğini belirtmektedir. Birincisi yukarıda ifade ettiğimiz, sivil toplum kuruluşlarının siyasal otoritenin almış olduğu kararlara karşı göstermiş olduğu tepkidir. İkincisi ise idare aygıtının uygulamaya koyduğu politikaların toplum tarafından benimsenmesi, bu politikaların sivil toplum kuruluşları tarafından savunulması halinde daha kolay uygulanabileceği düşüncesinin sivil toplum kuruluşlarına yüklediği işlevdir. (Arslan,2001,s.127). Bu anlama göre, sivil toplum kuruluşlarının toplumun istem ve taleplerini devlete iletmekten ziyade, devletin taleplerini topluma dikte etmeye, aynı zamanda devletin eylemlerini denetlemekten ziyade, aldığı kararları meşrulaştırmaya yönelik bir işlev yüklenebildikleri söylenebilir.

Çaha, sivil toplum kuruluşlarının, sivil toplumda önemli iki işlevinin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre bu işlevler, “Toplumsal farklılaşmaya katkıda bulunmak ve bireylerini politik iradeye karşı korumaktadır.” (Çaha,2001b,s.45). Çaha’ya göre sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki temel işlevleri pozitif değil negatiftir. Yani devlet üzerinde baskı kurmak değil, devlet müdahalesine karşı negatif bir rol üstlenerek bireylerin temel hak ve hürriyetlerini devlete karşı korumaktır.

Özbudun, Sivil toplum kuruluşları ile siyasal toplumun ayrı amaçları, ayrı tarzları, ayrı örgütsel kalıp ve zihniyetlerinin olduğunu ifade ederek, sivil toplum kuruluşlarının: “Siyasal seçenekler üretme, hükümet ve devleti denetleme kapasitesine sahip sağlıklı bir sivil toplum geçişleri başlatmaya, geri dönüşlere direnmeye, geçişleri tanımlamaya, demokrasiyi konsolide etmeye ve derinleştirmeye yardımcı olabileceklerini belirtmektedir.” (Özbudun,1999,s.113). Yani sivil toplum kuruluşlarının siyasal alana baskı yapma, demokrasiyi topluma yerleştirme, sivil toplum alanları oluşturma gibi kendine özgü bir takım işlevleri bulunmaktadır.

Aynı amaçla bir araya gelen bireylerin oluşturdukları sivil toplum kuruluşları, toplumda farklı amaçlarla oluşmuş birçok sivil toplum kuruluşunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çeşitliliğin örgütlülüğe dönüşmesi şeklinde ifade edilebilecek bu olgu, toplumun çoğulcu bir yapı içinde bulunmasına yol açmaktadır. Nitekim Kongar’a göre; “sivil toplum kuruluşları devletin resmi yapısı dışında olduğundan, doğrudan doğruya vatandaşın temel hak ve özgürlüklerini geliştirici niteliği ile de zorunlu olarak çoğulculuğu teşvik edici bir sonuç yaratacaktır.” (Kongar,1991,s.110).

Sivil toplumun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşları, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar. (Erdoğan,1998,s.226). Yurttaşlık bilincinin gelişmesi bağlamında, hem yurttaşlar arasında hem de devletle yurttaşlar arasındaki ilişkileri düzenlediklerinden, demokrasinin yerine oturmasını sağlamaktadırlar. Dolayısıyla oluşturdukları çalışma alanları ile toplumdaki demokratik kültürü geliştirmektedirler. Nitekim Tocqueville, sivil örgütlenmeleri, yurttaşların kendi hak ve ödevlerini öğrendikleri, taleplerini dayattıkları ve diğerleriyle tanıştıkları, sürekli olarak herkese açık okullara benzetmektedir. (Keane,1993,s.82).Sivil toplum kuruluşlarına üye olan bireyler ‘karar alma süreçlerine katılma’, ‘yönetici mekanizmalarının seçiminde etkili olma’, ‘düşüncelerini ifade etme’, ‘birlikte, ortak yönetme’ gibi tutumlara sahip olmaya başlarlar. Bununla birlikte üyelerin kurumsal katılma ve deneyimlerinden doğan bu demokratik tutum ve davranışlar bütün kamu alanlarında kendini gösterir. Bu yüzden sivil toplum kuruluşları, üyelerin demokratik zihniyetlerinin gelişmesini sağlayan ve dolayısıyla demokratik değerlerin topluma yerleşmesine sebep olan birer demokrasi okullarına dönüşürler.

Sivil toplum kuruluşları, kriz dönemlerinde sosyal destek, toplu uyuşmazlık durumlarında arabuluculuk işlevini görmektedirler. Krizin derecesini hafifletmek ve acil hizmet sağlama yanında, uzlaşmazlıkların şiddet dışı yollarla çözümünü

gerçekleştirirler. (Ergil,2001,s.50). Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının, olağanüstü koşullar dediğimiz kriz dönemlerinde, sorunların çözülebilmesi için bir takım işlevler yüklenebildikleri görülmektedir.

Yücekök, sivil toplum kuruluşlarının daha farklı bir işlevi üzerinde durmaktadır. Ona göre sivil toplum kuruluşları, yalnızca iş bölümü, ihtisaslaşma ve ekonomik gelişme sonucu, çıkar farklılaşması yoğunlaşmış toplumlarda, farklı çıkarları siyasal yapıya taşıyan baskı grupları görevini yerine getirmekle kalmazlar. En az bunun kadar önemli diğer bir işlevleri, modern toplumun en büyük hastalıklardan birini tedavi etmektir. Bu hastalık kişilik krizinin yarattığı yabancılaşmış bir dünyaya intibak problemidir. (Yücekök,1998,s.5).

Modernleşen bir toplumda öteden beri süregelen normlar ve gelenekler yıkılmaya başlamıştır. Milyonlarca insanın kırsal kesimlerden şehirlere göçü sonucu yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. İnsanlar yakın çevresiyle olan ilişkilerini kaybetmişlerdir. Dolayısıyla insanlarda, toplumdan bir soyutlanma ve yabancılaşma başlamıştır. Öte yandan insanlar, hayatlarını bir işle geçirip monotonlaşmaktadırlar. Böylesi bir monotonluk sonucu toplumda, siyasal alanda da yabancılaşmanın getirdiği toplumdan ve özgürlüklerden korkma başlamakta ve bu tip insanın tek taraflı propagandaya açık ve yatkın olması nedeniyle de siyasal diktatörlük tehlikeleri belirmektedir. Yücekök'e göre işte modern toplumu böylesine sarmış bu sosyal hastalık, gönüllü kuruluşlar, dernekler aracılığı ile tedavi edilebilir. (Yücekök,1998,s.5) Çünkü sivil toplum kuruluşları, insanların bir araya gelmesini sağlayarak hem onların grup içinde kendini ve çıkarlarını topluma karşı daha kolay ve güvenle korumalarını sağlamaktadır, hem de onların kaynaşmasını sağlayarak birbirleri ile ilişkilerinin kopmasını önlemektedir. Çaha'nın deyişiyle, "Sosyal örgütler bireylere bir aidiyet duygusu kazandırarak onları yalnızlıktan kurtarır, böylece toplumsal sıkıntılarını bertaraf etme noktasında kendilerine bir dayanak oluşturur." (Çaha,1998c,s.24). Dolayısıyla, birbirlerinden kopmuş yalnızlaşmış bireylerin oluşturduğu ve her tarafa kolaylıkla yönlendirilebilecek bir yığın toplum yerine, örgütlü bir sivil toplum oluşturulmaktadır. "Böylece çözülmüş ve tek yönlü propagandaya açık olduğundan diktatörlük tohumlarının yeşermeye yatkın bir yığın toplumu, gönüllü kuruluşlar eliyle toparlanacak, plüralist bir yapının egemen olduğu dengeli, rasyonel ve sıhhatli bir toplum yaşantısı oluşacaktır." (Yücekök,1998,s.6) Bu düşüncelere göre, sivil toplum kuruluşlarının despotizme karşı bir güvence oluşturdukları söylenebilir.

Son yıllarda ortaya çıkan yeni vakıf türleri, amacı belirli bir kurumu ya da hizmeti desteklemek olan daha önceki vakıflardan farklı olarak, kurucuları tarafından

önemli kabul edilen bazı kamusal hedefleri gerçekleştirmekle ilgilenmektedirler. (Turan,1998,s.221).

Daha Önce vakıflar, Osmanlı idarecileri, devlet adamları ve zengin aileler tarafından bir din veya hayır kurumunu mali açıdan desteklemek için kurulurlardı. Dini kurumlar, camiler ve medreseleri korumakta, hayır kurumları ise hastane gibi kurumları korumanın yanında yiyecek ve giyecek gibi ihtiyacı olanları korumakta ve bu ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Oysaki son yıllarda kurulan vakıfların, bunlardan farklı olarak, maddi olanakları olan, entelektüel yeteneklere sahip olan, toplumda tanınan, kitle iletişim araçlarına kolay ulaşabilen ve bunlar gibi kaynaklara sahip olan büyük bir insan grubunun bir araya gelmesiyle, önemli kabul ettikleri bir kamu hedefini gerçekleştirme yolunda kuruldukları görülmektedir

5.SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İKTİSADİ FONKSİYONLARI

Sivil toplum kuruluşları günümüzde ekonomik yapıda, özellikle de demokratik toplumlarda gitgide daha sağlam ve daha çok yer kaplayan bir konum elde etmektedirler. Bu yüzden özellikle uluslararası arenada sivil toplum kuruluşları, artan bir saygınlık elde etmektedirler. Nitekim Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi devletlerarası kuruluşların, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapması bunun bir göstergesi olmaktadır. Bu durum aynı zamanda, sivil toplum kuruluşlarının devlet kanalıyla yürütülemeyen bir takım projeleri gerçekleştirebilme işlevini yüklenbildikleri anlamına gelmektedir

Sivil toplum kuruluşları kar amacı gütmeyen yani kendileri ve üyelerinin kişisel zenginliği için ekonomik kar elde etmeye çalışmadan, ekonomik ilişki ve organizasyonların oluşmasında bir takım işlevler edinebilmektedirler. Günümüz itibariyle gelişme ve kalkınma amaçlı sivil toplum kuruluşları bu konudaki en önemli örneklerdir. Kalkınma amaçlı sivil toplum kuruluşları toplumsal grup ve örgütlerle doğrudan eylemler sürdürerek, kalkınma program ve projelerinin incelenmesi, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesiyle özgül biçimde uğraşırlar. Kalkınma projeleri, programları ve politikaları aracılığıyla çalışmalarını kanalize ederler. (Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi,2001,s.56). Kalkınmada işbirliği alanında 'Kalkınmada Uluslararası İşbirliği Kuruluşları' (ECDI), kalkınma amaçlı bir sivil toplum kuruluşudur. Bunlar genelde kar amacı gütmeyen özel kurumlardır, merkezleri sanayileşmiş ülkelerde bulunur. Üçüncü Dünya'da kalkınma program ve projelerinin uygulanışını desteklerler. ECDI'ler fon toplama kampanyalarından elde ettikleri kendi öz kaynaklarına hükümetlerinden gelen parayı da ekleyerek, bunları, üçüncü Dünyaya kanalize

ederler. ECDI'lerin yönetimindeki paralar kalkınma yardımına yönelik resmi yardım toplamıyla karşılaştırıldığında önemsiz görülse de, bunlar kalkınma amaçlı Sivil toplum kuruluşları için önemli miktarlardır.1990'da OECD üyesi ülkeler ECDI'lerin faaliyetleri için 2,2 milyar ABD doları katkıda bulunmuşlardır, bu rakam toplam kalkınma yardımının % 4,2'sidir. (2001,s.58).

Devlet merkezli siyasal alan ile çıkar amacını temel alan ekonomik alan arasında konumlanan sivil toplum, bir yandan devletin çıplak gücünü dizginler ve hukukla sınırlı kılarken, diğer yandan kar amaçlı bir kazanç iştahını kamu yararı anlayışı ile terbiye eder. (Ergil,2001,s.49) Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları ekonomik birimlerin aldığı kararları daha makul ve inandırıcı boyutlara indirerek kabul edilebilir kılarlar. Diğer yandan insani boyutu ihmal eden, yani insan ilişkilerini ekonomik uygulamalara karşı yumuşatıcı, yani tampon işlevini görürler. Günümüz itibariyle tüketici haklarını korumaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları bu fonksiyonları yerine getirmektedirler.

6. SONUÇ

Sivil toplum kuruluşları, siyasi otoriteden bağımsız bir biçimde, bireylerin kendi aralarında örgütlenerek, ortak çıkar ve yararlarını ifade edebilecekleri bir temelde ortaya çıkan yapılar olarak görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, yapmış oldukları etkinlik ve faaliyetleriyle ilgili oldukları konularda toplumu bilinçlendirmekte, 'ortak iyi' etrafında kamuoyu oluşturup toplumun istemleri doğrultusunda bir baskı unsuru olmaktadır. Üyelerine, kurumsal katılım ve deneyimlerinden doğan demokratik tutum ve davranışlar kazandırmakta, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal düzen açısından, gelecek için tasarlanan demokratik toplumların oluşmasında önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları, yabancılaşmanın arttığı günümüzde insanların bir araya gelmelerini sağlayarak hem onların grup içinde kendini ve çıkarlarını topluma karşı daha kolay ve güvenle korumalarını sağlamak hem de onların kaynaşmasını sağlayarak birbirleri ile ilişkilerinin kopmasını önlemektedirler. Bu durum, bireylere bir aidiyet duygusu kazandırarak onları yalnızlıktan kurtarmakta ve toplumsal dayanışmaya yol açmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ulusal ve uluslar arası düzeyde gerçekleştirdikleri ekonomik ilişki ve organizasyonlarla toplumsal kalkınma ve gelişmede önemli roller almaktadırlar.

Sanayileşme ile beraber artan toplumsal ayrışmanın ortaya çıkardığı farklı sosyal gruplar, rekabet halinde olan birçok sivil toplum kuruluşunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sivil toplum kuruluşları, sosyo-ekonomik farklılıklar ve zıtlıklar taşımalarına rağmen aynı zamanda toplumsal uzlaşmaya da katkıda bulunurlar. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları, yaygınlık gösterdikleri toplumların sosyal bütünleşmesinde önemli bir rol alırlar.

KAYNAKÇA

- Akat, A.S. (1991). “Sivil Toplum ve Ekonomi”, **Sivil Toplum**, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Arslan, O. (2001). **Kurumsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. (2001). **Sivil Toplum İşbaşında**, Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını.
- Çaha, Ö. (1996a). **Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, Ankara: Vadi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2001b) ; “Türkiye’de Sivil Toplumun Oluşumu ve Gelişimi”, **Liberalizmin İncelenmesi**, Ankara: Friedrich Naumann Vakfı Yayınları.
- Çaha, Ö.(1998c). “Türkiye’de Sivil Toplum Sorunları”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 10–11, 21-27
- Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, (2001). **Sivil Toplum Örgütleri; Neo Liberalizmin Araçlarını Halka Dayalı Alternatifler mi?** , (Çeviren: Işık Ergüden), İstanbul: Kros Matbaacılık.
- Erdoğan, M. (1998). **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ergil, D. (2001). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Aktiviteleri”, Ankara: **Liberalizmin İncelenmesi**, Friedrich Naumann Vakfı Yayını.
- Keane, J. (1993). “Despotizm ve Demokrasi Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi”, **Sivil Toplum ve Devlet**, (Çeviren: Levent Köker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kongar, E. (1991). “Sivil Toplum ve Kültür”, **Sivil Toplum**, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1998). “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar” **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Özbudun, E. (1999). “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon”, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**, Editörler; Elisabeth Özdalga, Sune Persson, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, İ. (1998). “1972–1996 Döneminde İstanbul’da Derneksel Hayat”, **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Yerasimos, S. (2001). “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücekök, A. N. (1998). “19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi İlişkileri”, **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.